

ОСНОВНІ ПІДХОДИ ДО ПОНЯТТЯ РЕКРЕАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ У МЕЖАХ ПРИРОДНО-ЗАПОВІДНОГО ФОНДУ УКРАЇНИ

Відповідно до ст. 9 Закону України «Про природно-заповідний фонд України» одним із видів використання території ПЗФ є рекреаційна та оздоровча діяльність. За М. Д. Гродзинським (2003), рекреація на природно-заповідних територіях та об'єктах є відтворенням у вільний час витрачених у процесі життєдіяльності (трудової, навчальної, побутової) розумових, духовних, фізичних сил людини, що здійснюється шляхом загальнооздоровчого, культурно-розважального і пізнавального відпочинку, туризму, санаторно-курортного лікування, любительського та спортивного рибальства, полювання, фізичної культури та спорту. [1].

До установ, що здійснюють та організовують рекреаційну діяльність, відносяться національні природні парки, біосферні заповідники, регіональні ландшафтні парки, парки-пам'ятки садово-паркового мистецтва, ботанічні сади, зоологічні та дендрологічні парки. [1]. Найбільш збалансованими відповідно до надання рекреаційних послуг та заповідання природних територій є національні природні парки та регіональні ландшафтні парки.

Відповідно до Постанов Кабінету Міністрів України «Про затвердження переліку платних послуг, які можуть надаватись бюджетними установами природно-заповідного фонду» (2000) та «Про внесення змін до переліку платних послуг, які можуть надаватись бюджетними установами природно-заповідного фонду» (2003) дані установи можуть надавати наступні послуги:

– відповідно до функціональних повноважень: екскурсії маркованими маршрутами, екологічними стежками, на виставки, до музеїв, еколого-просвітницьких центрів, засновниками яких є відповідні установи; екскурсії до карстових печер;

– відповідно для створення умов для організованого туризму, відпочинку та інших видів рекреаційної діяльності: короткостроковий відпочинок, любительське (спортивне) рибальство, прогулянка (подорож) на велосипеді, на конях; полювання, спуск гірською річкою на надувних плотах, човнах; подорож на яхті, водних лижах, віндсерфінгу, а також реалізація тварин, рослин, продукції підсобних господарств, виробів та сувенірів тощо. [5].

Екскурсійна діяльність у межах природоохоронних територій представляє собою різновид рекреаційної щодо організації подорожей, які не перевищують 16 годин (в межах світлої частини дня), без ночівлі (без розбиття наметів і розкладання вогнищ) у супроводі фахівця-екскурсовода за заздалегідь розробленими маршрутами для ознайомлення з пам'ятками природного походження, музеями тощо.

У зоні стаціонарної рекреації рекреаційна діяльність може здійснюватись екстенсивними або інтенсивним шляхом. На територіях екстенсивної рекреації з метою огляду місцевості та відпочинку створюються переважно туристичні маршрути, екскурсійні та прогулянкові еколого-освітні стежки, обладнуються місця для ночівлі (стоянки) тощо. Здійснюються під наглядом працівників (рейнджерів) державної служби охорони природоохоронних територій. На територіях інтенсивної рекреації на базі розміщених рекреаційних закладів створюються гірськолижні комплекси, рекреаційно-акваторіальні комплекси тощо.[1].

Головними осередками поширення природоохоронних знань є: музеї природи, бібліотеки, інформаційні центри, екологічні стежки, туристичні маршрути.

Екологічні стежки – спеціальний маршрут, який формується на територіях природно-заповідних об'єктів з метою демонстрації природоохоронних, естетичних та культурних цінностей. [1].

Такі маршрути можуть проходити через урбанізовані, індустріальні, сільськогосподарські ландшафти. Формуванню екологічної стежки передують екологічна експертиза її, розробка та затвердження документації (погодження з

користувачем на відведення земель та створення екологічної стежки, встановлення щитів тощо).

На сьогоднішній день існують затверджені туристичні маршрути та екологічні стежки на територіях біосферних заповідників, національних природних парків. Найбільша їх кількість нараховується у Карпатському національному парку [2].

Загальноприйнятої класифікації екологічних стежок немає, проте частіше всього виділяють навчальні, навчально-пізнавальні та загальноосвітні. Ж. Ф. Пивоварова виділяє стежки відпочинку, туристичну та навчальну екологічну стежку (табл. 1).

Таблиця 1

Типи екологічних стежок (за Ж. Ф. Пивоваровою) [3]

Тип стежки	Маршрут, довжина, термін проведення	Загальне призначення	Орієнтовна тематика
Стежка відпочинку	4-8 км, 3-4 год. у зоні міських рекреацій	Пізнавально-прогулянкові, виховні	1. Значення лісу для мешканців міста. 2. Вплив відпочивальників на ліс
Туристична стежка	10-100 км., 1-5 днів, національні природні парки	Пізнавально-спортивно-виховні	1. Правила екологічно грамотного туризму. 2. Різноманітність біогеоценозів. 3. Охорона птахів лісопаркової зони.
Навчальна стежка	2 км., 2-3 год. у зоні міської рекреації	Освітньо-дослідницькі, виховні	1. Особливості біогеоценозів рідного краю. Вивчення екологічної ніші виду. 2. Антропогенна трансформація природних біогеоценозів

С. Ю. Попович (2007) поділяє стежки на спеціалізовані (навчальні, наукові, рекреаційні, лікувально-оздоровчі, освітньо-ресурсні) та комплексні [4]. Основними вимогами до прокладання екологічних стежок є:

- тривалість – не більше 1 години на оптимальній довжині стежки не більше 2 км;
- форма стежки – бажано мати кільцевий маршрут, обминаючи місця проживання та зростання рідкісних представників флори та фауни;

– інформативність – опис маршруту, зазначення складності, перешкод, відстані між місцями огляду, маркування стежки. [4].

Для розвитку рекреації на природоохоронних територіях необхідно:

– запровадити мережу закладів сільського зеленого туризму для просвітницько-виховної діяльності, відпочинку, формуванню екологічної освіти, підтримки традиційного природокористування;

– здійснювати інформаційну підтримку природоохоронних територій для просування турпродукту на ринку туристичних послуг як одного з перспективних;

– формувати кадровий потенціал гідів-екскурсоводів, які б мали професійні та природознавчі знання;

– створити осередки традиційного природокористування у комплексі із осередками народних промислів, залученням відпочиваючих у створенні продукції народних промислів, циклів ведення традиційного сільського господарства тощо. [4].

Список літератури:

1. *Заповідна справа в Україні: Навчальний посібник / За заг. редакцією М. Д. Гродзинського, М. П. Стеценка. – К.: Географіка, 2003. – 306 с.*

2. *Заповідники та національні природні парки України у 2013 році / Відповід. за випуск О. М. Прокопенко. – К.: Державна служба статистики України, 2014. – 27 с.*

3. *Пивоварова Ж. Ф. Экологические тропы г. Новосибирска: Учебно-методическое пособие / Ж. Ф. Пивоварова, С. А. Гижицкая, Л. В. Факторович. – Новосибирск: НГПУ, 1999. – 96 с.*

4. *Попович С. Ю. Природно-заповідна справа: Навчальний посібник / С. Ю. Попович. – К.: Арістей, 2007. – 480 с.*

5. *Постанова Кабінету Міністрів України № 827 від 02.06.2003 «Про внесення змін до переліку платних послуг, які можуть надаватися бюджетними установами природно-заповідного фонду» / Офіційний вісник України, 2001, № 1-2, ст. 25.*